

Stawfordska Sällskapet

Historiegrupp för Höganäs AB
www.stawford.se

Rapport nr 22

Stawfords resa till Göteborg 1795

Lars Dahlbom

Thomas Stawford

Thomas Stawford, en engelsk gruvingenjör, kom att tillbringa nästan hela sitt yrkesverksamma liv i Höganäs. Han hade i sitt bagage erfarenheter från den industrialisering som kommit långt i hans hemland. I Sverige fanns nästan inga av de förutsättningar som fordrades för den industriella revolutionen; maskiner, riskvilligt kapital, infrastruktur m.m. Trots mycket segt motstånd lyckades han att i Höganäs införa sådana nymodigheter som järnväg och fungerande ångpumpar, båda anordningarna var han först med i Sverige. Det är Stawford som lade grunden till det moderna Höganäs.

Hur hamnade han i Höganäs?

I Göteborg fanns en mycket aktiv affärsman vid namn Carl Bagge. Han drev ett antal energikrävande verksamheter som oljesjuderier, glasbruk med mera och som energikälla användes ved. Åtgången var stor och avverkningen runt Göteborg medförde att transporterna blev allt längre och mer kostnadskrävande. Bagge insåg att kol skulle kunna vara ett alternativ till ved och vände sig till England för att få hjälp med ombyggnad av ugnar till koleldning. Thomas Stawford anställdes för detta arbete, vilket han utförde till Bagges belåtenhet.

Största mängden kol till Göteborg kom från England men det pågående Napoleonkriget kunde störa levanserna.

Erik Ruuth, som ägde kolgruvor i Bosarp och som hade information om kolfyndigheter i Höganäs, hade vid den här tiden hamnat i en konkurssituation. Hans kolgruvor och rättigheter utlystes därför till försäljning på exekutiv auktion. Här såg troligen Bagge en möjlighet till tryggad kolförsörjning varför han, tillsammans med några likasinnade, ropade in Ruuths kolverksamhet. Att Bagge hade insideinformation från sin vän Ruuth, kan väl misstänkas, särskilt som Bagge hade låtit Stawford på plats i Höganäs undersöka Ruuths verksamhet året före auktionen. Följden av auktionen blev att Stawford anställdes för att bygga upp verksamheten i Höganäs där han verkade fram till sin död, 1831.

Ur Stawfords dagbok, som han skrev under hela sin verksamhet i Sverige, har vi i det följande tagit fram den inledande delen, vilken omfattar första resa till Göteborg.

17 augusti 1795

Avtalar med Mr. Wm Bow att resa till Göteborg och Sverige för att bygga en glashytta och lära folket använda kol i stället för ved till tillverkning av rutor eller rättare böhmiskt glas för fönster. Mellantiden fram till början av september användes till att göra allt i ordning för resan, men som jag icke utan att resa till London kunde skaffa ett pass, var ingen villig att taga mig ombord, oaktat jag talade med både engelska och utländska fartygskaptener. Slutligen gick Mr. Tupper från Chechester med på att taga mig med sig till Köpenhamn, varför jag gick ombord på "John & Charlotte", Kapten Martin Dodd.

13 september 1795

Avseglade från Shields som enda fartyg under förlig och god bris, som dock ibland växlade i styrka, och den 18:de kl. 11 passerade vi Norges sydspets efter att de två sista dagarna hava haft kraftig nordlig och ostlig sjö. Vi hade Norge i sikte fyra dagar och hade både stiltje och hårda vindar. Under de fyra dagar det var lugnt, fångade vi flera torskar. Här på 90 eller 100 famnars [160-180 m] vatten försökte jag att få sött vatten genom att destillera det genom porerna i en glasflaska. För detta ändamål förseglade jag en kork i en tomflaska, band fast ett stycke bly, sänkte ned den och drog upp den igen, men hade misräkningen att finna, att korken hade tryckts in, oaktat jag trodde den satt så hårt, att den borde hava suttit kvar. Därpå försökte jag en annan kork, drev

En brigg med namnet "John & Charlotte" finns registrerad vid sekelskiftet 1700-1800 med Newcastle som hemmahamn. Briggen har två master med stormasten som den aktra. Båda masterna bär råsegel.

Bild: Wikipedia

in den med en hammare, förseglade den som förut, men tog den upp igen med lika liten framgång. Nu tog jag två små spikar och satte fast dem tvärs över, släppte ned flaskan än en gång, men utan att försegla den, dock med avsikt att göra det, om jag fann, att korken skulle sitta kvar och ej tryckas in. Efter att hava tagit upp flaskan fann jag, att spikarna hade krökt sig något, men korken satt kvar i flaskhalsen, och flaskan var nära på full av vatten, som dock var för salt för att kunna användas, men mycket sötare än långsides fartyget. Nu tänkte jag åter försegla den, men som en frisk bris blåste upp, blev jag förhindrad att göra det, vilket jag var icke så litet ledsen för. När Mr. Tupper och jag hade skurit sönder korken, funno vi den alldeles salt av det salta vatten, som sipprat igenom den på grund av trycket.

24 september 1795

Passerade en engelsk handelsflotta, cirka 50 fartyg, under konvoj av två fregatter och en briggkutter. Detta var ungefär kl. 3 på eftermiddagen. Kl. 5 sågo vi "East Head" (antagligen Hirtshals (övers. anm.)) och passerade ett ofantligt stort sillstim. I mörkningen passerade vi Skagens fyr, och inom loppet av ungefär en halv timme blåste det stick i stäv upp till halv storm, vilket tvingade oss att falla undan under Skagen för att söka skydd, och här lågo vi hela natten.

25 september 1795

Kl. 4 på morgonen var vinden gynnsam. Kl. 8 sikades Vinga fyr på ett avstånd av ca 6 miles [10 km]. Samtidigt stiltje, snart därpå en styv kultje från SSV. Föllo av under Skagen igen, dit vi ankommo omkring kl. 5 på eftermiddagen och lågo bi hela natten.

26 september 1795

I dag på morgonen stucko vi ut till havs igen med en gynnsam vind. Kl. 8 började vinden kantra, och strax lades fartyget hårt bidevind. Kl. 10 svår storm med bottenrevade toppsegel, på kvällen endast storseglet; nu hade vi sjö som kunde hava uppslukat oss. På morgonen funno vi, att vi hade kommit långt i lä, och sågo flera fartyg, som voro hemåtgående. Kl. 10 i dag ändrade sig vinden, och vi rusade iväg till Helsingör eller rättare sagt till Kullen under bottenrevade toppsegel i medvind. I Helsingör gick jag i land med Mr. Tupper och kaptenen, som gick för att klarera fartyget. Det var ganska lustigt höra

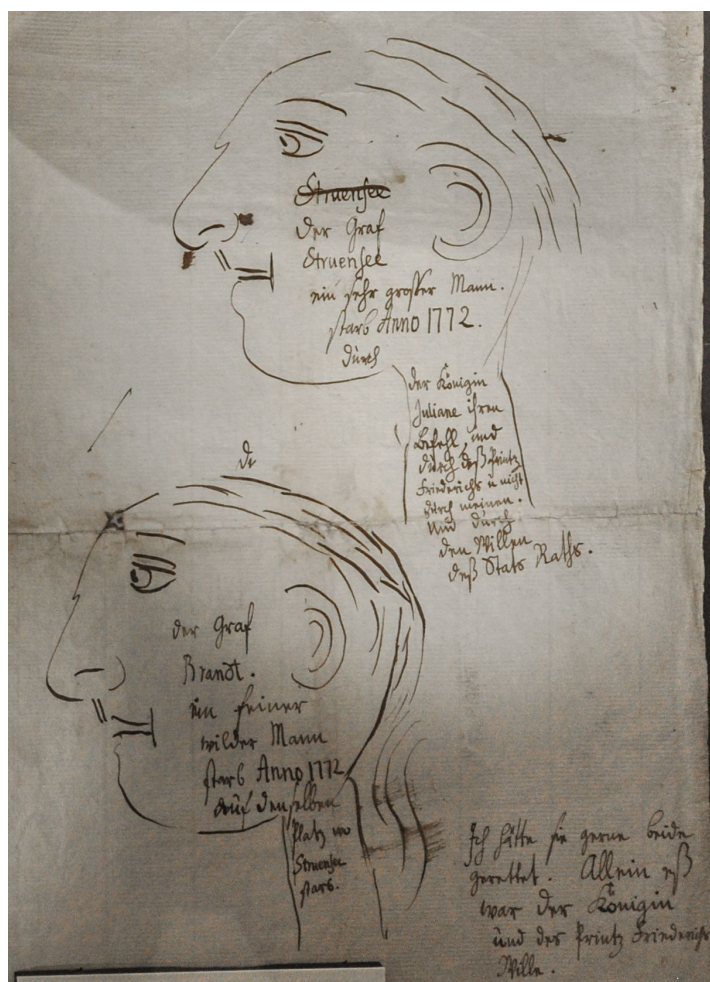
klerkerna uppmana mig att klarera hos dem. En gick till och med så långt, att han sade mig, att han var säker på att det fanns brev för mig på hans kontor, men han blev litet förlägen, då jag frågade honom, om han visste mitt namn. Vi kommo ombord igen och hade med oss en lots för Köpenhamn. Det är en förtjusande trakt, häremellan och Köpenhamn. En sådan mångfald av vyer kan jag icke erinra mig att förr hava sett från sjön. Ser man föröver, visar Köpenhamn sina ståtliga torn och på stranden flera av de kungliga palatsen med vackra markområden, ofta med stora träd (det finnes mycket skog utefter hela kusten). Ser man åt sidorna har man Kronoborgs slott på ena sidan och Hålsingborg på den andra sidan av sundet. Mitt emellan företer ön Ven, den berömde Tycho Brahes födelseort, en pittoresk anblick. Vi ankommo till Köpenhamn och gingo i land, där vi drucko ett glas vin hos en engelsk köpman, en Mr. Potter, varefter jag gick ombord igen. Eftersom det är söndag i morgon, lovade Mr. Tupper och jag varandra att se på staden, ty Mr. Tupper hade varit där förut.

27 september 1795

I dag på morgonen gick jag i land igen i samma sällskap, nämligen Mr. Tupper och Kapten Dodds, för att taga staden i betraktande. Vi gingo runt vallarna och sågo ruinerna efter den sista eldsvådan, som hade rasat för några månader sedan. Denna syn var i sanning hemsk och kunde icke undgå att giva sinnet ett intryck av sorg, medömkan och förundran. Jag säger förundran, ty det synes överraskande, att eldsvådan kunde sprida sig över ett så stort område, då man vet, att varje ansträngning hade gjorts att stäcka dess effekt, och medan det ena ögat ser ut över ett förhärjat område med högar av aska efter 411 hus

Branden i Köpenhamn den 5-7 juni 1795 lade nästan 900 hem i aska. Branden började i örlogshamnens förråd av kol och spred sig snabbt över staden.

Struensee och Brandt avporträtterade av den danske kungen Christian 7. Teckningen, utförd av den 23-årige kungen, är gjord samma år som Struensee och Brandt avrättades. Ett svart blad i dansk historia. Rigsarkivet, Köpenhamn

förutom kyrkor och palats, så är det andra ögat sys-selsatt med att beskåda de olyckliga innevånarnas mångahanda lägerplatser, vilka skulle hava liknat en armés, om det icke hade brustit i regelbundenhet. Efter middagen gingo vi för att se på Drottningens palats, av innevånarna kallat Frederiksborg, ca 2 miles [3 km] från Köpenhamn. Detta är i sanning en smakfull byggnad, och vi uppmärksammade den så mycket mera, sedan vi fått höra, att den var Drottning Matildas huvudresidens. Man visade oss också den plats, där hennes vänner, den berömda Struensee och greve Brandt hade avrättats. Den låg på en liten upphöjning nära vägen och intill palatsets fönster, varifrån, berättade man mig (och jag hoppas i humanitetens intresse, att det icke var sant), Drottningen blev tvingad att vara åskådare till deras tortyr. Vi gingo därifrån, ledda av ljudet av musik, som utfördes i skogen på önskan av några damer och herrar, vilka sutto runt ett bord, framför dörren till ett hus, med vin etc. Vi önskade att få en

flaska vin, men huruvida detta var ett privathus eller ett värdshus var icke lätt för oss att avgöra, då vi icke kunde ett ord av språket, men jag lade märke till att det fanns något skrivet ovanför dörren, och följaktligen begärde vi en flaska vin samt bröd och smör. Vi stannade till inemot kvällen och gingo sedan till staden och ombord igen omkring kl. 9.

28 september 1795

I dag på morgonen gick jag tidigt iland för att få tillåtelse att föra iland min koffert utan att vänta på fartygets klarering, som icke kunde äga rum före kl. 10, och min plan var att resa med postvagnen till Helsingör. Den avgår varje morgon kl. 8. Sedan jag fått denna tillåtelse, sade jag farväl till Mr. Tupper

Motiv från ett danskt frimärke visar en postdiligns på väg ut genom Vesterport.

Wikipedia

och gick i land, där en tjänsteman undersökte min koffert och debiterade 2d engelskt mynt [SEK 20]. Bäraren tog min koffert på sina axlar och begav sig till skjutsstationen och sade till mig, att han kände till vägen, men jag fann sedan, att han måste fråga sig fram. Jag antager, att han sade det, han talade dålig engelska. Jag hörde honom och en annan i tydlig ordväxling, men de talade danska, som jag ej förstod. Vi ankommo emellertid till gästgivargården, där jag införde mitt namn och betalade skjutspengarna och kl. 8 begåvo vi oss i väg. Diligensen var en lätt vagn med fyra sittplatser, två säten mitt emot varandra med plats för två personer på varje. Dessa säten hänga på de övre stängerna av vagnen, som är av flätverk och har två hästar. Vi voro fyra passagerare, två herrar, en dam och jag. Damen reste endast ca 6 miles [10 km] till en plats vid namn Lyngby, där det även fanns en gästgivargård och ett palats eller lantgods, där kungen av Danmark ibland vistas på sommaren. Ingen av mina följeslagare kunde tala

ett ord engelska, och som jag icke kunde danska, talade vi givetvis mycket litet med varandra. Emellertid talade en av dem tyska, som jag tidigare läst litet uteslutande på grund av nyfikenhet. Vi tuerades om att förstå varandra vid det flertal frågor, vi framställde på vägen. Här i Lyngby åto vi bröd och smör och togo en sup brännvin, som min reskamrat sade mig alltid var en sed i Danmark till frukosten kl. 10 eller 11, eftersom de endast hade druckit en kopp te eller kaffe på morgonen, då de vaknade. De flesta dricka kaffe, som han sade att de föredrogo framför te.

Då man skulle gå ut ur denna resvagn eller snarare diligens, var det nödvändigt att hava en trappa, som sattes upp, och som jag satt närmast, gick jag naturligtvis ned först, därpå kom damen, och genom att hennes klädning fastnade i vagnen, var hon nära att falla ned på stenläggningen och hade säkerligen gjort så med huvudet före, om jag icke hade räddat henne genom att uppfånga henne i mina armar. Jag nämner detta, emedan jag ansåg, att här behövdes den finkänslighet, som några utlänningar påstå, att engelsmän hava ända till överdrift. Huru härmed än må förhålla sig, så hade jag sett mycket mera uppenbar hövlighet än vad som är vanligt i England. Jag ansåg t.o.m. murare och arbetare taga av sig hatten för att hälsa på varandra, men här bland folk, som syntes vara av bättre klass, väckte det min motvilja att se herrarna långt ifrån att lyckönska och gratulera den dam, med vilken de till synes med respekt och förtrolighet hade talat under hela vägen, nu istället, då de sågo henne komma ned

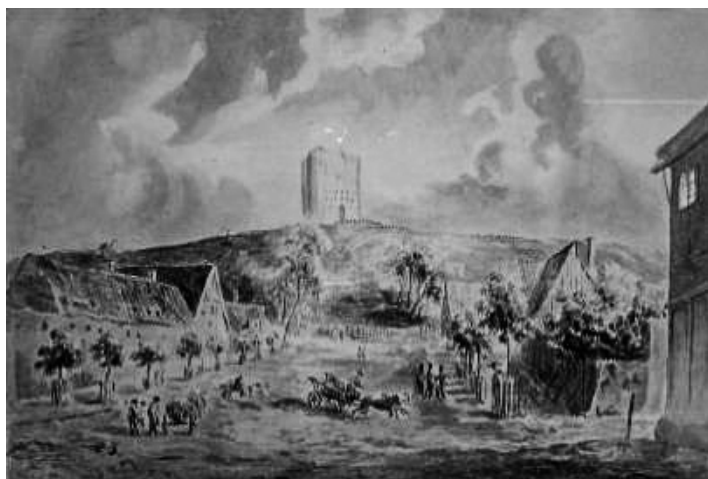
Som många av de gamla gästgiverierna i Danmark har också detta i Helsingör kvar mycket känsla av en tid för länge sedan. Det här värdshuset är från 1750.
Wikipedia

oskadad, utbrista i ett rått skratt, medan hon syntes ganska förvirrad av äventyret, som tack vare vagnens höjd verkligen kunde hava fått allvarliga följder, och jag kunde icke hjälpa att föra den angenäma refleksionen till mina landsmäns fördel, vilka visserligen kallas för stela John Bull, men dock kunna vara artiga, då så erfordras, för att icke tala om då det icke behövs. Kl. 3 ankommo vi till Helsingör, där en tjänsteman fick min nyckel och visiterade min koffert samt debiterade 3 danska styvrar. Därpå gick jag till Mr. Howdens & Co, i vars hem jag drack te och under tiden fick ett pass för Sverige, svenska pengar samt skickade efter roddare, som begärde 5 riksdaler [SEK 1500] för att ro mig till Helsingborg, ehuru det icke var mer än 3 miles [5 km]. Mr. Howden sade dem, att det var för mycket, men de påstodo, att det skulle bli mörkt, innan de voro hemma igen, varpå jag beslöt att stanna hela natten. Jag gick därför till Mr. Stephensons engelska värdshus, där jag skickade efter en roddare att ro mig över morgonen, men han begärde 6 rdr [SEK 1800] eller 24 engelska shilling [SEK 1000], vilket förargade mig mycket, då jag fann, att de voro sådana stora skojare. Jag hade nämligen hört, att taxan endast var 3 danska daler eller 14 engelska Shillings [SEK 600], men dessa människor syntes av allt att döma vara värre än alla andra med undantag av våra roddare i Deal eller Dover, då en främling faller i händerna på dem. Som jag var säker på att detta var för mycket, beslöt jag att stanna till nästa morgon, då jag ämnade gå till engelska konsuln och fråga, om icke dessa människor kunde tvingas att hålla sina taxor eller om man var helt och hållet utlämnad åt deras godtycke.

29 september 1795

Idag på morgonen gick jag till brittiske konsuln Mr. Frenwich, som frågade mig om jag icke hade några brev till honom, då han hörde, att jag var från Newcastle. Han var mycket tjänstvillig och skickade sin son för att hyra en båt till mig. Man kom överens om 4 riksdaler [SEK 1100] eller 16 engelska shillings [SEK 700]. Jag landade just då kanonerna avgåvo salut för den engelska flottan, som höll på att giva sig iväg. Vädret var mycket vackert. Konvojen bestod av två fregatter och en kutter.

Här frågade en lägre tjänsteman efter mitt pass, som jag fick tillbaka underskrivet av kommendanten. På värdshuset hoppades jag träffa en engelsman som värd och han skulle förse mig med en resplan m.m.

Helsingborg var en småstad då Stawford ankom till staden. Som Stawford mycket riktigt noterar fanns inget egentligt skydd mot Öresund. Kärnan var helt inriktad mot anfällande styrkor från landsidan.

Bilden från ovan visar staden vid slutet av 1700-talet.

till Göteborg, men till min icke ringa missräkning var Mr. Williamson icke hemma och inte heller någon, som kunde tala engelska. En ung dam, hans brorsdotter, tilltalade mig på franska och berättade, att hennes farbror hade rest bort. Jag beställde hästar, men kunde icke få någon resplan. Hon var vänlig nog att skicka efter svenska växelpengar, som hon sade mig vara absolut nödvändigt att hava med sig på vägen. Medan jag väntade på hästar, tog jag en promenad för att se på staden, som är mycket liten och som det icke finnes någon hamn, synes den icke vara lämpad för någon slags handel. Här finnes en gotisk kyrka, och ett gammalt torn som står på en höjd bakom staden. Efter allt att döma synes tornet icke hava varit i stånd till att på sin tid vare sig behärska eller försvara staden, men för närvarande är den endast en ruin. Detsamma kan sägas om den brygga eller pir, på vilken fanns antingen 8 eller 10 kanoner. Här finnes ingenting, som stöder Marshals försäkran, att Hälsingborg är en starkt befäst plats, jag kunde däremot se, att den icke vore i stånd att göra något motstånd alls, eftersom höglandet bakom helt och hållet behärskar den och havet, efter vad jag kan se, är alldeles öppet. Under min promenad fann jag stenkolsformation över hela grannskapet, vilket kom mig att undra, om man aldrig sökt efter kol här.

Då hästarna kommit kl. 10, avreste jag till Ängelholm, ca 17 miles [27 km] på min väg till Göteborg. Landskapet är mycket slätt hela vägen och till synes med god jordmån, men dåligt odlat. Här finnas även titt och tätt märken efter stenkolsforma-

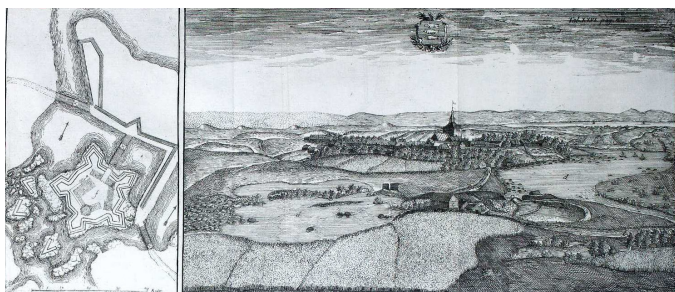
tion, vilket tyder på ett oavbrutet kolfält hela vägen ända tills jag kom till åstranden, där jag for över med färja alldeles intill staden. Ån flyter ut i Kattegatt på andra sidan av Kullens fyr.

Här tecknade jag till värdshusvärdinnan, att jag önskade något att äta och fick även två stekta sillar, men kunde icke äta någon av dem, och brödet, som var mycket svart, såg icke vidare smakligt ut. Jag hade möjligen fått bättre, om jag hade fått dem att förstå mig, men jag var mycket otålig att få veta, varför jag skulle vara tvungen att vänta så länge på hästar, då jag nu hade varit där i två timmar. Jag blev så mycket mera illa till mods vid ankomsten av en officer vid namn Gram eller Grant, och som han hade haft fyra hästar, tog jag för givet, att han skulle bli först betjänad. Han tilltalade mig på franska, men jag sade honom att jag inte kunde tala det språket och frågade honom på latin, om han kunde säga mig, varför jag skulle behöva vänta så länge på hästar, och varje gång jag pekade på min klocka och tecknade med min piska, blev värdinnan vid mycket dåligt lynne, men då kusken kom, märkte jag, att hon lät sitt dåliga lynne gå ut över honom. Jag begav mig nu i väg till ett litet torvtäckt hus ca 8 miles [13 km] borta, (Margaretetorp - övers. anm.) men

En mycket tidig bild av Margaretetorps Gästgiveri. Årtalet för bilden är okänt men troligen är den från sista årtionden på 1800-talet. Resandeströmmen förbi Margaretetorp har varit så stor att gästgiveriet inte bara överlevt utan också kunna utvecklas till den moderna anläggningen den idag är.

Laholm var en liten men en gång viktig stad som den gränsstad den då var med sin mäktiga borg, Lagaholm. Wikipedia

kunde inte ens lära mig platsens namn, och inte heller fanns det någonting att äta. Det var närapå mörkt, när jag reste därifrån, och på vägen uppför en mycket brant backe kom en man fram, och alldeles vid infarten till skogen på sidan av backen ville han lägga en säck i vagnen, efter att hava talat med kusken, och jag lät dem förstå, att jag ogärna biföll hans begäran. Då de, såvitt jag kunde förstå, bådo mig att låta den få ligga på vagnen ett stycke av vägen, gick jag med härpå, men vill icke tillåta mannen att åka med.

Ankom till Laholm kl. 10. Detta var det backigaste skjutshåll, jag någonsin sett. Denna stad är liten, men vid skenet av månen gjorde den ett angenämt intryck, belägen som den är på stranden av en liten å ca 40 miles [64 km] från Hälsingborg. Värddinnan kunde icke alls förstå mig, men det glädde mig att finna, att serveringsflickan talade tyska. Jag bad henne att låta mig få litet kött och bröd och smör samt en flaska porter. Jag stannade endast till hästarna voro framme och reste vidare mycket glad över att hava funnit en person, som jag kunde göra mig förstådd med, gav henne 6 D. i drickspengar,

Norre Port i Halmstad byggd 1601. Detta var Halmstads norra in- och utfart på Stawfords tid och så var det ända fram till slutet av 1950-talet då Rikstväan (E4) gick genom den.

varöver hon syntes högeligen förtjust.

På nordsidan av staden flyter ån alldeles intill vägen, och ca 1/4 mile längre bort finnas två broar över ån, där den delar sig i två grenar, och här hördes ett starkt ljud av fallande vatten, men som det var natt, kunde jag icke urskilja någonting eller se, om det fanns några fabriker, men jag förstod, att där fanns några mjölkvarnar. Häremellan och Halmstad blev jag ganska bra påmind om sanningen i Mr. N. Wraxels påstående i hans tur genom Sverige, när han talade om de plötsliga förändringarna från värme till kyla, ty oaktat hettan under dagen var nära att bränna mig, så var jag nu tvungen att taga på mig min stora rock och var ändå nästan frusen.

30 september 1795

Kl. 2 på morgonen den 30de anlände jag till Halmstad. Vid anblicken av staden i månsken önskade jag, att jag hade fått se den vid dagsljus. Den syntes ganska stor. Flera små fartyg lågo vid en kaj i ån, som tycktes mycket segelbar, åtminstone efter vad jag kunde döma efter dess bredd. Infarten till staden

Kvibille värdshus cirka 1900. Här fick Stawford kaffe innan han fortsatte mot Slöinge. Vid tiden för hans besök ägdes värdshuset av Anders Apelgren och Greta Persdotter. Värdshuset kom till 1645 och är fortfarande ett populärt ställe att äta och bo på.

Foto: Kvibille Gästgivaregård

sker över en träbro över ån. Stranden på högra sidan av ån är täckt med träd. Ån flyter utmed hela stadens längd. Vid åmynningen finnes ett gammalt fort och slott, som gav det hela ett pittoreskt om icke romantiskt utseende. Vid detta skjutshåll fanns en stor, bra gästgivargård, men som jag fick vänta i två timmar på hästar i ett kallt rum, förlorade jag lusten för det hela.

Dagen grydde, och då vi lämnade staden, hade jag från krönet av eller snarare sidan av kullen på

nordsidan av ån utsikt över ett till synes vackert landskap, men som jag var mycket olustig efter föregående natts kyla och icke hade någon att tala med, så hade jag icke mycket nöje av den. Kl. 8 nådde vi nästa hållplats, kallad Kvibille, där jag fick kaffe, och fortsatte till Slöinge. Detta är ett smutsigt, miserabelt hus där ingenting kunde fås. Väntade en timme på nya hästar och anlände till Falkenberg, beläget vid stranden av en å, där båtar med stort tonnage lågo, men det tycktes inte vara någon trafik. Staden föreföll att tidigare hava varit omgiven av vallar och befäst, men jag är icke alldeles säker härpå.

Över den här bron kom Stawford på sin väg in i Falkenberg. Tullbron byggdes 1751-1756 och används fortfarande.

Foto: Mats Dahlbom

Här funnos inga hästar till hands, varför bonden, som körde, fortsatte med samma hästar, jag kom med, till Morup, ca 8 miles [13 km] längre bort, dit jag ankom omkring kl. 3. Jag kan icke låta bli att omtala, att mina livsandar återupplivades vid åsynen av havet, ty det icke endast slog mig med bilden av den lyckliga kust, den sköljdes, så kär för mig, utan syntes i själva verket mera i min smak än ett land, där jag icke kunde göra mig förstådd. Värddinnan gav mig litet kött, som blivit kallt och uppvärmt, men till följd av smutsen i huset och köttets osmakliga utseende, tog jag endast ett glas kornbrännvin och fortsatte 12 miles [19 km]

Varbergs gästgivri som det såg ut cirka 1900. Det har funnits gästgiveri i Varberg åtminstone sedan 1680-talet då ägaren, som senare blev borgmästare, hette Peter Petersson.

vidare till Varberg, dit jag kom kl. 5. Här fanns ett drägligt värdshus, där jag drack te, men som jag var mycket trött, efter att hava rest två dagar och nätter med mycket litet mat och dessutom omskakad i bondvagnar, kunde jag icke äta någonting. Här mötte jag en Herr Lagerholm, sväger till engelske konsuln, som talade engelska och var mycket villig att giva mig allt bistånd han kunde och ville prompt övertala mig att stanna över natten, men jag önskade komma ett skjutshåll längre för att tidigt följande dag komma till Göteborg. Jag ankom till Backa, ca 13 miles [21 km] längre bort, kl. 9, men alla hade gått till sängs, och jag var så totalt uttröttad, att jag icke begärde något att äta.

1 oktober 1795

På morgonen den 1:a bad jag om litet frukost, innan jag fortsatte kl. 6, men fick ingenting, ty de trodde kanske, att jag icke kunde äta deras mat eller också förstodo de mig icke, eftersom jag för det mesta talade genom tecken. Kl. 8 anlände jag till Åsa, ett miserabelt, torvtäckt värdshus, och folket tycktes vara mycket fattiga. Här var jag så hungrig, att jag bad om ett glas av deras kornbrännvin, men till och med lagret av denna vara hade tagit slut,

som eljest under hela resan syntes finnas i överflöd. Fick genast hästar och fortsatte till Kungsbacka, dit jag ankom kl. 10 och bad om kaffe och smör och bröd, som jag fick och åt med god aptit, eftersom jag icke hade ätit något, sedan jag lämnade Varberg dagen innan och där jag endast druckit te, men icke ätit någonting till det. Detta är en liten landsortsstad med en gata och två eller tre små gränder, lagom breda för en kärra eller vagn. De äro dåligt stenlagda, och gatstenarna äro så stora, att man endast behöver köra längs gatorna för att få alla benen i kroppen sönderbrutna, och bönderna synas vara stolta över att kunna köra så fort som deras hästar kunna springa till och från alla värdshus. Här träffade jag en sjökapten, som talade något engelska, och av honom fick jag veta, att ingen handel drevs här och att endast några få människor tillverkade handskar i liten skala. Här finnes en kyrka, jämte en klockstapel av trä, placerad på något avstånd från kyrkans västsida. Klockstapeln är snarare en träställning, i vilken klockorna äro upphängda.

Innan man kommer in i staden från söder, har man från backkrönet en mycket romantisk utsikt. Staden ligger nere på en slätt, omgiven av granitberg på alla sidor. Till höger finnes en kyrka av samma konstruktion som den i staden, rakt fram finnes på ett avstånd av ca 2 miles [3 km] en bakgrund av väldiga granitberg, som sträcka sig upp mot molnen, och nere vid foten ser man här och där en liten bondstuga. Som det idag var årsmarknad, hade en stor mängd folk samlats. Hästarna och boskapen sågo eländiga ut, men här fanns en mängd köksutensilier, grönsaker etc., som de, enligt vad jag fick veta av en man, som talade engelska, försågo sig med för vintern. Jag var tvungen att vänta 7 timmar på hästar, så att klockan var 5 på eftermiddagen, innan jag kom iväg härifrån,

vilket var mycket olägligt, emedan det skulle bliva natt, innan jag kunde komma till Göteborg, där jag varken kände en människa eller ens namnet på den gata, där den herrn bodde, som jag hade adressen till. Jag ankom till Göteborg kl. 10 på kvällen, men som det var mörkt de fyra sista miles, kunde jag icke se något av landskapet, men så länge det var dagsljus, kunde jag icke hjälpa att begrunda de oerhörda skakningar, som naturen måste hava utstått i dessa trakter. Stora granitberg låg här liksom huller om buller och i en förvirrande mängd.

Just som en tjänsteman undersökte mitt bagage, kom en herre, som hörde att jag icke kunde tala svenska, fram till mig och tilltalade mig på engelska. Han var vänlig nog att anmoda kusken att köra mig till Mademoiselle Åman, som tilltalade mig på franska, men då jag sade henne, att jag icke kunde tala det språket, talade hon på bruten engelska. Här fick jag en god aftonmåltid och en bekväm bädd att ligga i, sedan jag rättat till kuddarna, ty i annat fall kunde man säga, att man snarare satt än låg i alla de sängar, jag hade sett.

2 oktober 1795

Tidigt på morgonen gick jag för att uppsöka Mr. W. Nevens, som jag träffade hos Mr. Todd i Masthugget, där jag fick frukost, och efter ett ingående samtal i enlighet med mina instruktioner från Mr. Wm Bow, skickade jag bud till staden efter mina saker och tog in på hotell.

3 oktober 1795

Den 3:e var jag på middag hos Herr Carl Bagge, där det var ett ganska stort sällskap, och jag var glad att höra, att de flesta av dem talade engelska.

4 oktober 1795

Idag gick jag till glashyttan, och fann, att chefen icke var benägen att använda kol

istället för ved. Han hade tusen invändningar att göra: kolröken skulle förstöra glaset m.m., m.m, men Herr Bagge och jag hoppades, att utförda försök skulle övertyga honom om motsatsen, sedan vi väl kommit igång. Vi sökte ut en plats för en tempereringsugn, som jag genast började bygga.

10 oktober 1795

Idag på morgonen for jag ut tillsammans med en köpman vid namn Åkerman för att se på hans sillfiskeri på en plats, som hette Stenholmen, i närheten av Marstrand. I Kungälv åto vi middag på kall mat, som han hade med sig i vagnen. Efter middagen fingo vi nya hästar och körde till Tjuvkil, varifrån vi togo en båt till Stenholmen, ca 4 miles [6 km] från stranden, som var full av klippor och grund. Herr Åkerman underhöll mig under vägen mellan Göteborg och Kungälv genom att visa mig alla de olika platserna, där danskarna lågo förlagda under det sista kriget med Sverige. Den första finnes på ett ställe, kallat Nya Bron, 5 miles [8 km] från Göteborg, där en träbro går tvärs över älven med en svängbro i mitten, men bron hade på sin tid huggits ned av svenskarna, emedan danskarnas redutter lågo på norra sidan av älven. På älvstranden mellan Göteborg och Kungälv finnas några vackra hus i närheten av Göteborg, och ett på nordsidan av älven mellan Nya Bron och Kungälv erbjöd en vacker anblick. Ehuru Kungälv är en stad med privilegier, är det en liten plats, belägen på stranden av Göta Älv, byggd av trä och med endast en gata. Längst ned i staden finnes ett torg, där en liten träbro går tvärs över en smal gren av älven, som synes hava skurit en bra vallgrav på nordsidan av en fästning, nu ruin. Fästningen ligger mycket högt för att behärska både staden och färjan tvärs över älven. Om den reparerades, skulle den nog kunna

göra ett kraftigt motstånd. Sista belägringen var 1678, men efter 2 månader fingo norrmännen-danskarna draga sig tillbaka. Ungefär 100 yards [90 m] från fästningen delar sig älven, som kommer ned från de berömda fallen vid Trollhättan söder om sjön Vänern, i två armar, av vilka den ena går ned till Göteborg och den andra till havet norr om Hisingen, vilken ö icke är någonting annat än stora granitklippor, sedd på vänstra sidan, då man reser upp från Göteborg.

Hela vägen till Tjuvkil är med mycken möda framdragen genom ett enda virrvarr av granitklippor, som litet varstans se ut att vara genomskurna av en vit kvarts, kallad kattsten och liggande i lodräta klyftor. Från Tjuvkil går postbåten till Marstrand, ca 2 miles [3 km] innan vi nådde denna plats. Vi körde förbi ett herresäte, Gullbringa, tillhörande en herr Schultz i Göteborg. Detta var det enda ställe på hela vägen, som syntes vara lämpligt att odla.

12 oktober 1795

På kvällen återvände jag till Göteborg och superade hos Herr Åkerman, varefter jag begav mig till Masthugget.

Stenholmen är som tidigare omtalats, en kal klippa, där fiskeriet ligger, och inspektorn eller fogden samt tunnbindaren utgöra hela kolonin. Jag har sannerligen aldrig förut sett ett så ödsligt läge, ty från den högsta punkten kan man endast se Kattegatt skymta fram bakom klippor, och mot land är utsikten lika tröstlös, varken träd eller buskar eller något grönt, så långt ögat kan nå.

Vi åto middag på Gullbringa hos Herr Schultz. Hans måg, kapten i tjänst hos Ostindiska kompaniet i Göteborg och dennes fru voro där, likaså en köpman, som skulle gifta sig med en yngre dotter. Båda talade engelska, likaså damerna. Vi fingo en mycket god middag och hade mycket trevligt. Medan de gingo till

Gullbringa säteri 1930. Den Schultz som nämns i dagboken var Margareta Schultz, vars farfar var Jacob Schultz, direktör i Ostindiska kompaniet. Margareta var gift med Hans Henric Clason som var kapten i Ostindiska kompaniet där han genomförde fyra resor.

kyrkan, ty det var Böndag, hänvisades jag till ett mycket bra bibliotek, som ägdes av Herr Schultz, där jag fann så gott som endast goda engelska författare och fördrev tiden på ett angenämt sätt till deras återkomst. Varje land har sina sägner, och här berättade man mig en märkelig omständighet, som givit platsen dess namn. Förhållandet var, att en drottning av Sverige hade kommit över från Marstrand och förlorat en diamantring i havet. Då de två dagar därefter lade ut nät på platsen, fingo de en fisk, som, då den tillreddes i köket befanns hava ringen i magen. Härav namnet Gullbringa eller Guldbringaren. Från nu och fram till den 17 november 1796 var jag delvis sysselsatt i Göteborg och Långö nära Marstrand, med undantag av 2 månader över i England. På förra stället byggde jag ett bryggeri för en Herr Graffman och på det senare ett oljekokeri för Herr L. Tarras 12 grytor, även så flera engelska köksspisar och införde kontinuerliga ugnar, som voro okända här. Strax efter infördes de även i Stettin i Tyskland.

Not 1: Trankokeriet på Långö ägdes av Laurens Tarras tillsammans med sin halvbror Robert Innes. Tillsammans ägde de ytterligare några större kokerier. Laurens var direktör i Ostindiska kompaniet.

Not 2: En traktör Graffman förhyrde en "förlustelselokal" i det natursköna Boke-dalen. Byggnaderna hade uppförts i slutet av 1700-talet av Martin Holterman som var direktör i Ostindiska kompaniet. Det bör vara denne Graffman som Stawford byggde ett bryggeri åt.

Den Åkerman som nämns på sid 9 är troligen Christian Helmich Åkerman (1747-18?) som var grosshandlare i Göteborg och ägare till ett par av de största trankokerierna som fanns i Bohuslän under sillperioden på 1700-talet.

George Tod (Todd) var skotte och född i Edinburgh 1772. Han hade kommit till Göteborg 1785 med sin far, som var värdshusvärd i Majorna (eventuellt drev han samma värdshus i Klippan som James Carnegie Arbuthnot drivit långt dessförinnan) och Masthugget. George Tod köpte huset Magasinsgatan 5 av byggmästaren Gottlieb Lindner år 1813. Tod inredde byggnaden till hotell och bjöd på "utmärkta rum". Först marknadsfördes verksamheten som The British Hotel, men senare blev det kort och gott Tods Hotel. När maken avled 1834 fortsatte änkan Maria Elisabeth Todd, född Nordström, att driva hotellet i egen regi. Hotellrörelsen upphörde 1865.

